

PROJE TABANLI KARAKTER VE DEĞERLER EĞİTİMİ DERSİNİN ÖĞRENCİLERİN BİLGİ, BECERİ, DEĞER VE TUTUMLARINA ETKİSİ

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Burcu ÖKMEN¹, Şeyma ŞAHİN², Abdurrahman KILIÇ³

1 Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, burcuokmen91@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-0296-0078.

2 Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, seyyimasahin@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1727-4772.

3 Prof. Dr., Düzce Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, akilic52@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-2704-2951.

Geliş Tarihi: 25.05.2021 Kabul Tarihi: 18.11.2021 DOI: 10.37669/milliegitim.942450

Öz: Bu çalışmanın amacı; proje tabanlı öğrenmeye göre düzenlenen karakter ve değerler eğitimi dersinin öğrenciler üzerindeki etkilerini belirlemektir. Uygulama süreci eylem araştırması yolu ile gerçekleştirilmiştir. Verilerin toplanmasında hem nitel hem nicel araçlar kullanılmıştır. Araştırmanın katılımcıları, Türkiye'deki bir devlet üniversitesinde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık programında 2. sınıfta öğrenim gören 103 öğrencidir. Toplamda 16 hafta süren Karakter ve Değerler Eğitimi dersi proje tabanlı olarak yürütülmüştür. Verilerin toplanmasında; "İşbirlikli Öğrenmeye Yönelik Tutum Ölçeği" ve "İnsani Değerler Ölçeği", "Süreç Değerlendirme Formu" ve "Öğrenci Mektupları" kullanılmıştır. Nicel analizlerde; bağımsız örneklem t-testi ve Mann Whitney U testi, nitel verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Öğrencilerin ders sonrası işbirlikli öğrenmeye yönelik tutumlarında ve insani değerlerinde toplamda, sorumluluk, dostluk ve dürüstlük boyutlarında anlamlı fark ortaya çıktığı görülmüştür. Bunun yanında bu yöntemin öğrencilerin eleştirel düşünme, sorgulama gibi düşünme becerilerine, bilimsel araştırma ve teknoloji kullanma becerilerine ve empati, liderlik, girişkenlik gibi sosyal becerilerine olumlu katkısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: proje tabanlı öğrenme, karakter ve değerler eğitimi dersi, insani değerler, işbirlikli öğrenme, eylem araştırması

THE EFFECT OF PROJECT-BASED CHARACTER AND VALUES EDUCATION COURSE ON STUDENTS' KNOWLEDGE, SKILLS, VALUES AND ATTITUDES

Abstract:

The aim of this study is to determine the effects of the character and values education course designed according to project-based learning on students. The implementation process was carried out through action research. Both qualitative and quantitative tools were used to collect data. Research participants were 103 students studying in 2nd class in Guidance and Counseling program at a state university in Turkey. The Character and Values Education course, which lasts 16 weeks in total, was carried out on a project based. In data collection; "Attitude Scale towards Cooperative Learning" and "Human Values Scale", "Process Evaluation Form" and "Student Letters" were used. Independent Samples t-test and Mann Whitney U test were used in quantitative analysis, content analysis method was used in analyzing qualitative data. It was observed that there was a significant difference in the attitudes towards cooperative learning and human values of the students after the lesson in total and in the dimensions of responsibility, friendship and honesty. In addition, it was concluded that this method positively contributed to students' thinking skills such as critical thinking and questioning, scientific research and technology use skills, and social skills such as empathy, leadership, and assertiveness.

Keywords: project-based learning, character and values education course, human values, cooperative learning, action research

Giriş

Bireylerin hayatlarında başarılı ve mutlu olabilmeleri için belli bazı beceri ve yeterliklere sahip olmaları gerekmektedir. Zamanın ve şartların değişmesi ile bireylerin sahip olmaları gereken bu beceri ve yeterliklerde de değişimler olabilmektedir. Günümüzde bilgiyi zihinde depolamaktan ziyade bilgiye etkili erişim, onu özgün şekilde yoğurmak, bu yüzyılın problemlerini etkili çözmek, bireysel/mesleki hayatta üretkenlik gibi özellikler ön plana çıkmaktadır (Hamarat ve Arkan, 2018). Bu sebeple okulların yaşam becerilerine ağırlık vermesi gerektiği, böylece değişimle başa çıkabilen bireyler yetiştirmenin mümkün olabileceği anlayışı hakim olmaya başlamıştır (Cansoy, 2018). Bilginin yığılma hızı, her bireyin bununla mücadele etme zorunluluğu insanı gittikçe beceri temelinde ilerlemeye yöneltmektedir (Hamarat, 2019). 21. yüzyıl becerileri arasında sayılan iletişim, işbirliği, öz-yönetim, eleştirel düşünme ve problem çözme

gibi becerilerin geliştirilmesi iş dünyasının okullardan bekledikleri temel becerilerdir (Yalçın, 2018). Bu durum öğrenme ortamlarında; üst düzey düşünmeyi destekleyen, öğrencinin aktif katılımını teşvik eden, öğrenciye öğrendiklerini pratiğe aktarma fırsatı veren, sosyal, akademik ve hayat becerilerini birleştiren yöntem ve modellerin kullanımını gerektirmektedir. Beceri temelli eğitim ortamlarını düzenlerken kullanabilecek yöntemlerden birisi proje tabanlı öğretim yöntemidir (Yurtluk, 2003).

Proje; amacı ve içeriği gelecekteki uzmanları eğitmek ve onları profesyonel uygulamada uygulamaya hazır hale getirmek olduğunda, bir eğitim sürecini ifade eder. Proje tabanlı öğretim (PTÖ) yönteminin uygulanması, öğrencilerin ve öğretmenlerin gerçek ve mesleki problemleri belirlemek, bunları kesin bir şekilde formüle etmek, çözmek ve somut eylemler geliştirmek için işbirliği içinde çalışmalarını gerektirir (Abishova vd., 2020). PTÖ, öğrencilerin bilimsel düşünme becerilerini geliştirmeyi amaçlar. PTÖ bu sebeple problem çözmek için gözlem yapmak, fikir yürütmek, deney yapmak, soru sormak, tahminde bulunmak ve veri toplayarak analiz etmek gibi süreleri içeren (Westwood, 2006), onların sürece aktif katılarak işbirliğine dayalı bir şekilde problemlerini çözmelerini sağlayan (Doppelt, 2003) bir yöntemdir. PTÖ, öğrenme ve öğretmeyi anlamlı bir sorgulama ve bilgi oluşturma süreci olarak tanımlar (Thomas, 2000).

Bu yöntem öğrenilen bilgi ve becerilerin kalıcılığını sağlar, konuların ve kavramların derinlemesine öğrenilmesine yardımcı olur ve bilgi ve becerilerin yeni durumlarda kullanılma becerisini artırır (Solomon, 2003). Öğrenciler sürece aktif katıldıkları için bireysel fikirleri şekillenir, yeni bakış açıları kazanırlar (McMahon, 2008) ve kendi ilgi ve ihtiyaçlarına göre etkinlikler yapma imkanına sahip olurlar (Saracaloğlu, Akamca ve Yeşildere, 2006).

Bu öğrenme sonucunda bir ürün ortaya çıkması beklenir. Bu ürün bir cihaz, model, uygulama veya tasarım olabilir. Bu yöntemin zirve noktası yazılı ya da sözlü rapor ile birlikte uygulama yapılmasıdır. Bu raporda öğrenmede üretilen ürün ve sonuç sunulur (Guo ve Yang, 2012). Bu aşamada öğrencilerin farklı disiplinlerden gerçek bir durum ya da problem üzerinde birlikte çalışmaları beklenir (Wolk, 2001). Öğrencilerin yeni anlayışlar ve yeni beceriler kazanmaları için projenin ana faaliyeti bilginin oluşumunu ve dönüşümünü içermelidir (Karpudewan, Ponniah ve Zain, 2016). Öğrenenler problemi çözmek için problem durumuna nasıl yaklaşacaklarına ve bu problemi çözmek için ne tür etkinlikleri yapacaklarına kendileri karar verirler. Öğrenciler konuları daha iyi anlamaktadırlar. Çünkü projeler ile çalışmaktan mutlu olurlar ve yaşayarak öğrenme imkânına sahip olurlar (Thomas, 2000).

PTÖ üzerine yapılan çalışmalar bu yöntemin öğrencilerin problem çözme, karar verme, plan yapma ve iletişim kurma gibi becerileri üzerinde olumlu yönde etkili olduğunu, öğrencilerin derse yönelik olumlu tutum geliştirmelerini sağladığını ve hem bireysel hem de işbirliği ile yapılan çalışmalarda bu yöntemi kullananların daha başarılı olduklarını göstermektedir (Thomas, 2000). Bu sebeple PTÖ için öğrencilerin öz

denetimli bireyler olmalarını sağlayan, bilgi ve becerilerini geliştiren, onları işbirlikli öğrenmeye yönlendirip yaşam boyu öğrenme becerilerini kazanmalarına yardımcı olan bir yöntem olduğu söylenebilir (Korkmaz ve Kaptan, 2001). Günümüz eğitim sisteminin amaçları arasında sayılan iletişim, problem çözme ve işbirliği becerilerine sahip olmak (Wismath ve Orr, 2015), elde ettiği bilgi ve becerileri yaşamı boyu kullanmak, kişisel sorumluluk duygusu gelişmiş olmak ve bağımsız düşünebilmek (Doymuş, Şimşek ve Şimşek, 2005) gibi amaçlar bu yöntemin eğitim ortamlarında kullanımının faydalı olacağını göstermektedir.

PTÖ yönteminin bir parçası olan işbirlikli öğrenme, öğrencilerin öğrenme sürecine aktif olarak katılmalarını sağlayan, öğrencilerin süreç içinde özerk olmalarını gerektiren bir stratejidir (Sislian vd., 2015). Amaç öğrencileri kendi kararlarını verebilen, özerk ve yaşam boyu öğrenen bireyler haline getirmektir (Wismath ve Orr, 2015). İşbirlikli öğrenmenin gerçekleşmesi için öğrencilerin ortak öğrenme hedeflerine ulaşmaları ve birlikte çalışmaları gerekmektedir (Johnson, Johnson ve Smith, 2014). Bu sebeple işbirlikli öğrenmenin tanımı için “küçük grupların öğretim amacıyla kullanılması, öğrencilerin hem kendileri hem de diğer arkadaşlarının öğrenmelerini en yüksek düzeye çıkarmak için beraber çalışmaları” denebilir (Jolliffe, 2007).

Öğretmenler işbirlikli öğrenme yöntemi kullanılarak öğrencilerine diğerlerinin yeteneklerini takdir etmeleri ve çalışmaları tamamlamaları için yeteneklerini birleştirmeleri fırsatını sunarlar (Garcia ve Michaelis, 2001). Bu yöntemin kullanılmasıyla birlikte öğrencinin sosyalleşme düzeyi artar ve daha paylaşımcı olmaya başlar. Aktif öğrenci katılımı gerektiren bu yöntemde, öğrencinin iletişim, araştırma ve tartışma becerileri gelişir ve grup içerisinde sorumluluk almaya başlar. Bunun sonucunda da öğretim ve öğrenim kalitesi ilerleme gösterir (Doğan ve Tosun, 2003; Saban, 2002; Tan, 2005).

İşbirlikli öğrenme yöntemi kullanılarak yapılan çalışmalar bu yöntemin öğrencilerde saygı gösterme, karşısındakini dinleme ve farklı görüşlere önem verme davranışlarını geliştirdiğini, öğrencilerin demokratik tutumlar kazanmaları açısından etkili bir yöntem olduğunu göstermektedir (Garcia ve Michaelis, 2001; Ornstein ve Lasley, 2004; Yılar ve Şimşek, 2016). Okulların iyi bir vatandaş yetiştirme amacı ile değer eğitimi sürecinde önemli bir rolü vardır. Bu sürecin temel aktörleri ise öğretmenlerdir (Coombs-Richardson ve Tolson, 2005). Bütün bunlar düşünüldüğünde işbirlikli öğrenmenin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Değer kavramı; felsefe, sosyoloji, psikoloji başta olmak üzere birçok bilim dalının çalışma konusu olmuştur. Her bilim dalının değer kavramını kendi ilgisi etrafında incelemesi bu kavramın genel kabul görece bir tanımını yapmayı zorlaştırmıştır (Aydoğdu ve Alkan, 2020). Halstead ve Taylor, (2000) değer kavramını; “*davranışlarımıza, hissettiklerimize, duygularımıza rehberlik eden; kültür ve topluma anlam veren; davranışlarımızın iyi ya da istenilen yönde olduğu hakkında yargıya varmamızı sağlayan ölçüt ve inançlar*” şeklinde tanımlamaktadır. Değer eğitimi ise bir topluma ait siyasal, kültürel, estetik

ve sosyal değerlerin bireylere kazandırılmasıdır (Veugeliers ve Vedder, 2003). Değerler eğitimi farklı ülkelerin eğitim programlarında 20. yy'ın başlarında yer almaya başlamıştır ve ekonomik, sosyal, kültürel ve bilimsel gelişmelere göre değerler eğitiminin farklı yaklaşımları eğitim alanında uygulamaya konulmuştur (Kirschenbaum, 1995). Her ne kadar alan yazında değerlerin öğretilip öğretilmeyeceğine yönelik tartışmalar olsa da okulların kötüleşen gençlik eğilimleri, kitle iletişim araçlarının olumsuz etkileri ve aile yapısındaki bozulmalar sebebiyle değerler eğitimine önem vermelerini gerektirmektedir. Bu durumda okullar hangi yöntemlerle, hangi değerlerin ve kişiyi topluma feda etmeden ne şekilde kazandırılacağı noktasına odaklanmalıdır (Lickona, 1991). Değerler eğitiminde temel amaç, insanların millî, manevî ve evrensel değerleri hayata geçirmelerini sağlayarak toplumsal dayanışma ve bütünleşmeye katkı sağlamak; haklarını kullanma, başkalarının haklarına saygı duyma, görevini yapma ve sorumluluk yüklenen birey olma bilincini kazandırmaktır (Algül, 2020).

Değerler yaşantıyla öğrenilir ve bireye kazandırılmasında hayatın içinden uygulamalara ihtiyaç vardır. Çocuklarda değerlerin gelişimi, kendi davranış ve tutumlarının neticesinde okulda çevrelerinden gördükleri tepki ve yorumlarla oluşur. Çocuklar okulda birçok şeyi gözlemler ve bu gözlemler sonucunda doğru, yanlış, iyi ve kötü gibi anlayışlar geliştirirler (Şahin, Arseven ve Kılıç, 2016). Lickona (1991) okullarda değerler eğitiminde kullanılacak stratejileri çatışma çözme yönetimini öğretmek; işbirlikçi öğrenmeyi kullanmak; ahlaki muhakemeyi cesaretlendirmek; demokratik sınıf ortamı oluşturmak gibi ana başlıklar altında ele almaktadır. Bu başlıklar altında belli bir plan dâhilinde uygulanabilecek pek çok etkinlik ve alt strateji önerilmektedir.

Bu araştırmada da PTÖ yönteminin demokratik bir sınıf ortamı oluşturması, öğrencilerde problem çözme, eleştirel düşünme becerilerini geliştirmesi, sorumluluk duygusuna sahip ve yaşam boyu öğrenen bireyler yetiştirmeyi hedeflemesinin öğrencilerin değerlerinde ve işbirlikli öğrenmeye yönelik tutumlarında etkili olacağı düşünülmüştür. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı; proje tabanlı öğrenmeye göre düzenlenen karakter ve değerler eğitimi dersinin öğrencilerin bilgi, beceri, değer ve tutumlarına etkisini belirlemektir. Bu amaçla aşağıdaki problemlere ve alt problemlere cevap aranmıştır:

- ✓ Proje tabanlı öğrenmeye göre düzenlenen karakter ve değerler eğitimi dersinin öğrencilerin insani değerlerine etkisi nedir?
 - Öğrencilerin insani değerlere sahip olma düzeyleri ders öncesi ve ders sonrasında anlamlı farklılık göstermekte midir?
 - Öğrencilerin insani değerlere sahip olma düzeyleri cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
- ✓ Proje tabanlı öğrenmeye göre düzenlenen karakter ve değerler eğitimi dersinin öğrencilerin işbirlikli öğrenmeye yönelik tutumlarına etkisi nedir?

- Öğrencilerin işbirlikli öğrenmeye yönelik tutumları ders öncesi ve ders sonrasında anlamlı farklılık göstermekte midir?
 - Öğrencilerin işbirlikli öğrenmeye yönelik tutumları cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
- ✓ Proje tabanlı öğrenmeye göre düzenlenen karakter ve değerler eğitimi dersi sonrası elde ettikleri kazanımlara ilişkin öğrenci görüşleri nelerdir?

Yöntem

Bu bölümde; araştırma modeli, çalışma grubu, uygulama süreci, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizi başlıkları bulunmaktadır.

Araştırma Modeli

Uygulama süreci eylem araştırması yolu ile gerçekleştirilmiştir. Bu yönüyle araştırma nitel bir araştırmadır. Eylem araştırması; eğitimcilerin günlük sınıf uygulamalarını ve böylece öğrencilerinin öğrenmelerini geliştirmek için ve kendilerini bir araştırmacı olarak geliştirebilmek için kullanabilecekleri bir araştırma stratejisidir (Tripp, 2005). Araştırma süreci başında araştırmacılar tarafından bir dönem planı oluşturulmuştur. Daha sonra eylem planlarının uygulama süreci başlamıştır. Her eylem süreci sonunda öğrencilerin görüşleri doğrultusunda bir sonraki eylem süreci planlanmıştır. Eylem araştırması üç eylem döngüsünden oluşmuştur. Verilerin toplanmasında hem nitel hem nicel araçlar kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın katılımcıları, Türkiye’deki bir devlet üniversitesinde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık programında 2. sınıfta öğrenim gören öğrencilerdir. Araştırmada halihazırda dersi alan üç sınıfın öğrencileri çalışma grubunu oluşturmuştur. Dersi alan öğrenci sayısı 103’tür. Öğrencilerden 71’i kız ve 32’si erkektir.

Uygulama Süreci

İşlem süreci eylem araştırması yolu ile yürütülmüştür. Eylem araştırması üç aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Öncelikle genel bir eylem planı oluşturulmuştur. Her eylem aşaması; “eylem planının hazırlanması”, “eylem planının uygulanması”, “eylem planına ilişkin verilerin toplanması”, “toplanan verilerin analizi” ve “elde edilen bulguların değerlendirilmesi” adımlarından oluşmuştur. Her eylem planının sonunda öğrencilere süreç değerlendirme formları verilerek süreci değerlendirmeleri istenmiş ve veriler analiz edilerek çeşitli kararlar alınmış (Şahin, Ökmen ve Kılıç, 2020) ve bu kararlar doğrultusunda diğer eylem planı hazırlanmıştır. Üçüncü eylem planı sonunda süreç sonlandırılmıştır.

Toplamda 16 hafta süren Karakter ve Değerler Eğitimi dersi proje tabanlı olarak yürütülmüştür. İlk dört hafta yüz yüze eğitim yapılmış, dördüncü haftadan sonra ise

küresel salgın nedeniyle uzaktan eğitime geçilmiştir. Ders grup çalışması olarak düzenlenmiştir. Toplam 22 grup oluşturulmuştur. Öğrenciler her hafta kendi aralarında Skype, Zoom, WhatsApp vb. yöntemlerle çalışmışlar, ders sorumlularına sormak istedikleri soruları Google Classroom’da yazmışlar ve sorularına cevap verilmiştir.

Bireysel çalışmalar (ilk dört hafta ve her projenin ilk haftası) genel olarak derse ve grup çalışmalarına hazırlık amaçlı literatür taraması yapma ve özetleme çalışmalarından oluşmuştur. Uzaktan eğitime geçilmesiyle beraber öğrenciler grup çalışmalarını kendi aralarında, kendi belirledikleri bir saatte, telekonferans yöntemiyle gerçekleştirmişlerdir. Her projenin sonunda her bir grup ortak bir grup raporu hazırlamıştır.

Projeler; aile, çevre ve okul olmak üzere üç aşamada yürütülmüştür. Her proje öncesi öğrencilere araştırmacılar tarafından hazırlanan proje yürütme formları verilmiştir. Projelerle; aile, çevre ve okulda yaşanan değer problemlerinin belirlenmesi ve bunların nasıl kazandırılabilceğine dair çözüm önerileri geliştirilmesi, bu doğrultuda her öğrencinin kendi mesleğine dair bir yol haritası belirlemesi amaçlanmıştır. Her proje için üç hafta süre verilmiştir. Bu üç aşamanın sonunda tüm projeler birleştirilerek dönem sonunda sunumu gerçekleştirilmiştir.

Her grup tek portfolyo hazırlamış, raporlar elektronik olarak alınmıştır. Portfolyonun değerlendirilmesi için “portfolyo değerlendirme formu” oluşturulmuştur. Öğrencilerin gönderdikleri projeler araştırmacılar tarafından bu formlara göre değerlendirilerek puanlanmış ve öğrencilere bildirilmiştir. Öz ve akran değerlendirme öğrencilere her eylem aşaması sonunda yaptırılmıştır. Bu amaçla araştırmacılar tarafından öz değerlendirme formu ve akran değerlendirme formu hazırlanmıştır. Sunumlar sırasında gruplar birbirlerini gruplar-arası değerlendirme formuna göre değerlendirmiştir. Dersin değerlendirmesi; portfolyo puanları (%50), öz değerlendirme puanları (%20), akran değerlendirme puanları (%20) ve gruplar arası değerlendirme puanlarına (%10) göre yapılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanmasında; “İşbirlikli Öğrenmeye Yönelik Tutum Ölçeği” ve “İnsani Değerler Ölçeği”, “Süreç Değerlendirme Formu” ve “Öğrenci Mektupları” kullanılmıştır. Veri toplama araçları aşağıda açıklanmıştır:

İşbirlikli öğrenmeye yönelik tutum ölçeği (İÖYTÖ): Şahin ve arkadaşları (2017) tarafından geliştirilen bu ölçek 28 maddeden ve tek boyuttan oluşur. 28 madde toplam varyansın % 45,38’ini açıklamaktadır. Ölçeğin iç tutarlılık çalışmasında Cronbach Alfa katsayısı 0,95 ve iki yarı güvenilirliği 0,90 olarak bulunmuştur. Ölçekten yüksek puan alan öğrencilerin işbirlikli öğrenmeye yönelik tutumları daha olumlu, düşük puan alanların ise olumsuz olmaktadır.

İnsani değerler ölçeği (İDÖ): 42 maddeden oluşan likert tipi ölçek Dilmaç (2007) tarafından geliştirilmiştir. Ölçekte, Sorumluluk (7 madde), Dostluk/Arkadaşlık (7

madde), Barışçı Olma (7 madde), Saygı (7 madde), Hoşgörü (7 madde), Dürüstlük (7 madde) olmak üzere altı boyut yer almaktadır. Ölçeğe ait iç tutarlılık katsayıları ölçeğin tümü için 0.92, "Sorumluluk" boyutu için 0.73, "Dostluk/Arkadaşlık" boyutu için 0.69, "Barışçı Olma" boyutu için 0.65, "Saygı" boyutu için 0.67, "Dürüstlük" boyutu için 0.69, "Hoşgörü" boyutu için 0.70 bulunmuştur. Ölçekten yüksek puan alan öğrencilerin insani değerlere sahip olma düzeyleri daha yüksek, düşük puan alanların ise daha düşük olmaktadır.

Süreç değerlendirme formu: "Süreç Değerlendirme Formu" araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Eğitim bilimleri alanında uzman olan iki akademisyenden görüş alınarak formda gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Formda; ders sürecinin bilgi, beceri ve değerler açısından katkılarının neler olduğu, ders sürecinde yapmaktan hoşlandıkları şeyler, ders tasarımı ile ilgili karşılaştıkları sorunlar, grup çalışması sürecinde karşılaştıkları sorunlar ve ders sürecinin daha iyi hale getirilmesi için önerileri şeklinde bazı sorular yer almıştır.

Öğrenci mektupları: Dönem sonunda öğrencilerden süreçle ilgili duygu ve düşüncelerini anlattıkları birer mektup istenmiştir.

Verilerin Toplanması

"İşbirlikli Öğrenmeye Yönelik Tutum Ölçeği" ve "İnsani Değerler Ölçeği" hem dönem başında hem dönem sonunda uygulanmıştır. Bu araçlar dönem başında 17-21 Şubat 2020 tarihleri arasında yüz yüze eğitim döneminde sınıf ortamında, dönem sonunda ise 01-07 Haziran tarihleri arasında uzaktan eğitim döneminde internet yolu ile toplanmıştır. İnsani değerler ölçeği ön testi 88, son testi 95 öğrenci, işbirlikli öğrenmeye yönelik tutum ölçeği ön testi 84, son testi ise 93 öğrenci doldurmuştur.

Süreç değerlendirme formları birinci ve ikinci eylem aşaması sonunda öğrencilere mail yoluyla gönderilmiş ve öğrencilerden mail yoluyla alınmıştır. Sürecin sonunda ise öğrenci mektupları öğrencilerden yine mail yoluyla alınmıştır. Öğrencilerden birinci eylem süreci sonunda 99 süreç değerlendirme formu, ikinci eylem süreci sonunda 95 süreç değerlendirme formu ve süreç sonunda 94 mektup alınmıştır.

Verilerin Analizi

Nicel verilerin analizinde öncelikle verilerin normalliği Kolmogorow-Smirnov testi ile incelenmiştir. Normallik testi sonuçlarına göre öğrencilerin insani değerler ölçeği ön test ($df(88)$, $p=0,200$) ve son test ($df(95)$, $p=0,200$) puanlarının normal dağılım gösterdiği, işbirlikli öğrenmeye yönelik tutum ölçeği ön test ($df(84)$, $p=0,026$) ve son test ($df(93)$, $p=0,000$) puanlarının ise normal dağılım göstermediği görülmüştür. Analizlerde; parametrik testlerden bağımsız örneklem t-testi, non-parametrik testlerden ise Mann Whitney U testi kullanılmıştır.

Nitel verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Veri analiz süreci; "verileri düzenleme", "verileri özetleme" ve "ilişkilendirme/yorumlama" olmak

üzere üç aşamada (Kılıç vd., 2019) yürütülmüştür. Öncelikle bulguların sunumunda doğrudan alıntılarda da kullanılmak üzere formlar kodlanmıştır. Verileri özetleme aşamasında verileri kodlama, kodlanmış verileri kategorilere dağıtma, verileri üst kategorilerde birleştirme, alt kategoriler oluşturma işlemleri gerçekleştirilmiştir. İlişkilendirme/yorumlama aşamasında ise farklı veri toplama teknikleri ile toplanan veriler arası ortak noktalar ve farklılıklar incelenmiş ortaya çıkan kategoriler birbiriyle ilişkilendirilerek yeni bir yapı ortaya konulmuştur.

Geçerlik ve Güvenirlik

Ölçekte yer alan maddelerin birbirleriyle uyum düzeylerini belirlemek için (Seçer, 2013) ölçeklerin Cronbach Alpha değerine bakılmıştır. İşbirlikli Öğrenmeye Yönelik Tutum Ölçeğinin Cronbach Alpha katsayısı ön test için 0.95, son test için 0.97 olarak bulunmuştur. İnsani Değerler Ölçeğinin Cronbach Alpha katsayısı ön test için 0.82, son test için 0.84 olarak bulunmuştur. Alpha değerinin 0,80 ile 1,00 arasında olması yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermektedir (Özdamar, 1999). Bu durumda her bir ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğu söylenebilir.

Nitel verilerin geçerlik ve güvenilirliği için ise; katılımcılarla uzun süreli etkileşim sağlanmış ve veri toplama ve analiz süreci ayrıntılı olarak açıklanmıştır. İçerik analizinde veriler araştırmacılar tarafından tekrar tekrar okunmuş, kodlanmış, kategoriler arasındaki ilişkiler analiz süreci boyunca sürekli olarak incelenmiş ve kategori oluşturma işlemleri gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın hem uygulama (eylem) hem de araştırma (veri toplama, veri analizi) kısmı bizzat araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmiştir. Veri toplama araçlarında çeşitleme yapılmış, veriler dört farklı araçla toplanmıştır. Araştırma sonuçlarını araştırma verileri ile ilişkilendirmek için uzman görüşü alınmıştır. Doğrudan alıntılar yapılarak nesnellik sağlanmaya çalışılmıştır. Gerektiğinde incelenmek üzere araştırmanın ham verileri saklanmıştır.

Bulgular

Araştırma bulguları; “Öğrencilerin İnsani Değerleri” ve “Öğrencilerin İşbirlikli Öğrenmeye Yönelik Tutumları” ve “Öğrencilerin Değerlere ve İşbirlikli Öğrenmeye Yönelik Görüşleri” şeklinde üç başlık altında incelenmiştir.

Öğrencilerin İnsani Değerleri

Öğrencilerin insani değerler ölçeği ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için yapılan t testi sonuçları Tablo 1’de verilmiştir:

Tablo 1. Öğrencilerin İnsani Değerler Ölçeği Ön Test ve Son Test Puanlarının Karşılaştırılması

Boyut	Test	N	X	S.S	t	p
Toplam Puan	Ön test	88	164.16	14.64	-3.378	0.001*
	Son test	95	171.32	14.02		
Sorumluluk	Ön test	88	26.48	4.34	-2.014	0.046*
	Son test	95	27.67	3.69		
Dostluk	Ön test	88	29.24	3.20	-1.991	0.048*
	Son test	95	30.17	3.12		
Barış	Ön test	88	28.03	3.60	-1.825	0.070
	Son test	95	28.95	3.17		
Saygı	Ön test	88	28.26	3.87	-1.855	0.065
	Son test	95	29.32	3.82		
Hoşgörü	Ön test	88	28.89	3.56	-1.678	0.095
	Son test	95	29.73	3.21		
Dürüstlük	Ön test	88	23.26	3.43	-4.342	0.000*
	Son test	95	25.48	3.49		

Tablo 1 incelendiğinde, öğrencilerin ön test ve son test puanları arasında; toplamda ($t=-3.378$, $p<0.05$), sorumluluk boyutunda ($t=-2.014$, $p<0.05$), dostluk boyutunda ($t=-1.991$, $p<0.05$) ve dürüstlük boyutunda ($t=-4.342$, $p<0.05$) anlamlı fark olduğu, bu farkların ise her grupta son test lehine olduğu görülmektedir. Bu durumda Karakter ve Değerler Eğitimi dersi öğrenme öğretme sürecinin genel olarak öğrencilerin insani değerlerini, özelde ise sorumluluk, dostluk ve dürüstlük değerlerini olumlu etkilediği söylenebilir. Barış boyutunda ($t=-1.825$, $p<0.05$), saygı boyutunda ($t=-1.855$, $p<0.05$), hoşgörü boyutunda ($t=-1.678$, $p<0.05$) ise anlamlı fark olmadığı görülmektedir.

Öğrencilerin insani değerler ölçeğinden aldıkları son test puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan t testi sonuçları Tablo 2’de verilmiştir:

Tablo 2. Öğrencilerin İnsani Değerler Ölçeği Son Test Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

Boyutlar	Cinsiyet	N	X	S.S	t	p
Toplam Puan	Kız	68	173.57	13.25	2.564	.012*
	Erkek	27	165.63	14.53		
Sorumluluk	Kız	68	28.22	3.65	2.346	.021*
	Erkek	27	26.30	3.48		
Dostluk	Kız	68	30.29	2.86	.622	.536
	Erkek	27	29.85	3.74		
Barış	Kız	68	29.25	3.35	1.486	.141
	Erkek	27	28.19	2.57		
Saygı	Kız	68	29.79	3.56	1.969	.052
	Erkek	27	28.11	4.23		
Hoşgörü	Kız	68	30.16	2.72	2.137	.035*
	Erkek	27	28.63	4.05		
Dürüstlük	Kız	68	25.85	3.27	1.650	.102
	Erkek	27	24.56	3.89		

Tablo 2 incelendiğinde, öğrencilerin son test puanları arasında toplamda ($t=2.564$, $p<0.05$), sorumluluk boyutunda ($t=2.346$, $p<0.05$) ve hoşgörü boyutunda ($t=2.137$, $p<0.05$) cinsiyete göre kızlar lehine anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Dostluk boyutunda ($t=0.622$, $p>0.05$), barış boyutunda ($t=1.486$, $p>0.05$), saygı boyutunda ($t=1.883$, $p>0.05$) ve dürüstlük boyutunda ($t=1.650$, $p>0.05$) ise cinsiyete göre anlamlı bir fark görülmemektedir.

Öğrencilerin İşbirlikli Öğrenmeye Yönelik Tutumları

Öğrencilerin işbirlikli öğrenmeye yönelik tutum ölçeği ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için yapılan Mann-Whitney U testi sonuçları Tablo 3'te verilmiştir:

Tablo 3. Öğrencilerin İşbirlikli Öğrenmeye Yönelik Tutum Ölçeği Ön Test ve Son Test Puanlarının Karşılaştırılması

		N	Sıra Ort.	Sıra Top.	z	p
Toplam Puan	Ön Test	84	65.95	5540.00	-5.692	0.000*
	Son Test	93	109.82	10213.00		

Tablo 3 incelendiğinde, öğrencilerin ön test ve son test puanları arasında anlamlı farkın son test lehine olduğu olduğu ($z=-5.692$, $p<0.05$) görülmektedir. Bu durumda Karakter ve Değerler Eğitimi dersi öğrenme öğretme sürecinin öğrencilerin işbirlikli öğrenmeye yönelik tutumlarına olumlu katkı sağladığı görülmektedir.

Öğrencilerin işbirlikli öğrenmeye yönelik tutum ölçeğinden aldıkları son test puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan Mann-Whitney U testi sonuçları Tablo 4’te verilmiştir:

Tablo 4. Öğrencilerin İşbirlikli Öğrenmeye Yönelik Tutum Ölçeği Son Test Puanlarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

		N	Sıra Ort.	Sıra Top.	z	p
Toplam Puan	Kız	68	48.92	3326.50	-1.134	0.257
	Erkek	25	41.78	1044.50		

Tablo 4 incelendiğinde, öğrencilerin işbirlikli öğrenmeye yönelik tutum ölçeği son test puanları arasında ($t=-1.134$, $p>0.05$) cinsiyete göre anlamlı bir fark görülmemektedir.

Öğrencilerin Dersin Kazanımlarına Yönelik Görüşleri

Proje tabanlı öğrenmeye göre düzenlenen karakter ve değerler eğitimi dersinin kazanımlarına ilişkin öğrenci görüşleri Tablo 5’te yer almaktadır:

Tablo 5. Dersin Kazanımlarına Yönelik Görüşler

Kategoriler	Kodlar
Değerlere İlişkin Bilgi	Değerlerle ilgili kavramlar
	Değer türleri
	Değer kazandırma yöntemleri, değer stratejileri
	Değerlerle ilgili bildiklerini pekiştirme
	Sosyal hayatında işine yarayacak bilgiler
	Alanı/mesleği ile ilgili yeni bilgiler
	Dünyanın ve Türkiye’de değerler konusundaki bilgiler
	Değerlerle ilgili bir konuşma yapabilecek kadar bilgi
	Genel kültür

Değerlere İlişkin Farkındalık	Değerlerin Önemi	Değerlerle ilgili geniş bakış açısı kazanma Değerlerin önemi kavrama Değerlerin geçmiş ile gelecek arasında köprü olduğunu kavrama Değerlerin insanları bir arada tuttuğunu kavrama Değerler için çaba göstermek gerektiğini fark etme
	Değer İlişkileri	Değerlerle aile, çevre ve okul ilişkisini kavrama Değer çevre ilişkisini kavrama Çevresindeki değerleri sorgulama/anlamlandırma Ailenin değer kazanımındaki önemini kavrama Ailede ve okulda edinilen değerlerin sosyal hayattaki yerini kavrama İnsan davranışlarının değerlerle ilişkisini kavrama
	Kendi Değerleri	Sahip olduğu değerleri fark etme Kendi değerlerini eksikliklerini sorgulama, anlamlandırma
	Değer Problemleri	Günlük hayatında değerlerle ilgili ne çok sorun olduğunu fark etme Değerlerin fark etmeden nasıl yozlaştığını kavrama Değerlerdeki eksikliklerin sonuçlarını fark etme Ailedeki değer eksikliklerini fark etme Sosyal medyanın zararlarını fark etme Problemlerin hangi değerlerin eksikliğinden kaynaklandığını kavrama Problemlerin en önemli sebebinin sevgisizlik olduğunu kavrama Değerlerin kaybolma endişesini taşıma
	Değer Eğitimi	Değerler eğitiminin önemini kavrama Değerlerin nasıl öğretilmesi gerektiğini kavrama
Değer Kazanımı	Kişisel	Değerlerle ilgili farkındalıklarını davranışlarına yansıtma Eksik olan değerlerini tamamlayabilme Kendi değerlerine sahip çıkma Kendi değerlerini pekiştirme Saygı değeri kazanma Duyarlılık kazanma Hoşgörü değeri kazanma Özveri değeri kazanma Sabır değeri kazanma Kanaatkarlık değeri kazanma Sosyal medyadan uzaklaşma
	Toplumsal	Çevresine karşı kendini sorumlu hissetme Değerleri kazandırma konusunda sorumluluk duygusu hissetme Başkalarına değer kazandırmaya çalışma Değer problemlerine çözüm bulma

	Arkadaşlık ilişkilerinde güçlenme Kendini daha iyi ifade edebilme Konuşma, tartışma Liderlik Girişkenlik İletişim Empati Başkalarının fikirlerine önem verme İşbirliği, ekip çalışması Sorumluluk duygusu
Sosyal Beceriler	
	Yetenekli olduğu alanları keşfetme Öz güven kazanma
Kişisel Beceriler	
	Eleştirel düşünme Fikir yürütme Yorumlama, düşünme, sorgulama Sorunlara farklı pencereden bakma
Düşünme Becerileri	
Beceri Kazanımı	
	Stres yönetimi Zaman yönetimi Problemlere çözüm üretebilme Kriz yönetimi Sorunlara farklı bakış açısıyla bakma
Problem Çözme Becerisi	
	Proje yürütme Problem belirleme Bilgi kaynaklarını keşfetme Makale tarama/inceleme ve analiz etme Veri toplama Anket hazırlama, analiz etme Veri analizi Sonuç ve öneri yazma Raporlama/dosyalama Sunu hazırlama
Bilimsel Araştırma Becerisi	
	Bilgisayar kullanma Teknolojik kazanımlar
Teknik Beceri	

Tablo 5 incelendiğinde dersin kazanımlarına ilişkin görüşlerin; “değerlere ilişkin bilgi”, “değerlere ilişkin farkındalık”, “değer kazanımı” ve “beceri kazanımı” olmak üzere dört kategori altında toplandığı görülmektedir.

Öğrenciler; değerlerle ilgili kavramlar, değer türleri, değer kazandırma yöntemleri, değer stratejileri ile ilgili yeni bilgiler öğrendiklerini, var olan bilgilerinin pekiştirdiklerini düşündükleri görülmektedir.

Öğrencilerin bu kategori altındaki görüşlerinden bazı doğrudan alıntılar şu şekildedir: Ö16: “*Hem sosyal hayatımızda hem de derslerimizde işimize yarayacak bir çok bilgi ve fikir edinmiş olduk.*” Ö23: “*Yaptığım araştırmalarla konu hakkında bilgim ve duyarlılığım arttı.*” Ö60: “*Literatür taraması yaptığım için bilimsel verileri inceledim bu konuda bilgilerim pekişti.*”

Öğrencilerin; değerlerin önemine, değerlerle aile, çevre ve okul arasındaki ilişkilere, kendi değerlerine, toplumda yaşanan değer problemlerine ve değerler eğitiminin önemine ilişkin farkındalık kazandıklarını düşündükleri görülmektedir.

Öğrencilerin bu kategori altındaki görüşlerinden bazı doğrudan alıntılar şu şekildedir: Ö39: *“Aslında aile yapılarının toplumun en büyük değeri olduğunu ve dinamik hayatın temelini oluşturduğunu fark etmemi sağladı.”* Ö46: *“Değer ve Çevre ilişkisini incelediğimiz bu süreçte, değer kazanımında ailenin etkisi kadar çevrenin de çok önemli olduğunu anladım.”* Ö50: *“Değerler eğitimi nedir ve neden önemlidir sorularına da cevaplar buldum.”*

Öğrenciler; sabır, saygı, duyarlılık, hoşgörü, özveri ve kanaatkarlık değerlerini kazandıklarını, eksik yönlerini tamamladıklarını, var olan değerlerini pekiştirdiklerini düşündükleri, ayrıca başkalarına değer kazandırmaya çalışma ve değer problemlerine çözüm bulma gibi toplumsal kazanımları önemsediklerini belirttikleri görülmektedir.

Öğrencilerin bu kategori altındaki görüşlerinden bazı doğrudan alıntılar şu şekildedir: Ö5: *“Sabır kelimesini gerçekten yaşadım. Bu ödev üstümdeki sorumluluk duygusunun, liderlik özelliğimin daha iyi gelişmesini sağladı aslında.”* Ö8: *Değerlerim konusuna gelince kitle iletişim araçlarının değerlerimi daha çok olumsuz yönde etkilediğini düşündüm ve sosyal medya kullanımı ile iletişimsizlik sorunuyla sosyal yaşantıdan uzaklaştığımı değerlerime sahip çıkma konusunda daha az yük altına girdiğimi gördüm.* Ö28: *“Aynı zamanda ders sürecinde grup ödevleri neticesinde arada yaşanan bazı durumlara karşı sabırlı ve hoşgörülü olmayı az çok öğrendim diyebilirim.”*

Öğrencilerin; kendini iyi ifade etme, liderlik, empati, işbirliği ve sorumluluk duygusu gibi sosyal becerileri, kendini keşfetme ve öz güven gibi kişisel becerileri, eleştirel düşünme, fikir yürütme, yorumlama, düşünme, sorgulama gibi düşünme becerilerini, stres yönetimi, zaman yönetimi ve kriz yönetimi gibi problem çözme becerilerini, problem belirleme, makale tarama ve analiz etme, veri toplama, veri analizi ve raporlama gibi bilimsel araştırma becerilerini ve teknik becerileri kazandıklarını düşündükleri görülmektedir.

Öğrencilerin bu kategori altındaki görüşlerinden bazı doğrudan alıntılar şu şekildedir: Ö69: *“Araştırma becerisi, önemli bilgileri ayırt etme ve yorumlama becerisi kazandım.”* Ö94: *“İşbirliği içerisinde uyumla çalışmayı sürdürebilme becerisi ve daha farklı fikir görme açısından iyi olduğunu düşünüyorum.”* Ö95: *“Bireylerle görüşme ve iletişim becerilerime katkı sağladığımı düşünüyorum bu sürecin.”*

Sonuçlar ve Tartışma

Proje tabanlı öğrenmeye göre düzenlenen karakter ve değerler eğitimi dersinin öğrencilerin insani değerlerini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Sorumluluk, dostluk, dürüstlük, saygı, hoşgörü gibi değerlerde olumlu yönde artış olması bu yöntemin değer kazanımında etkili olduğunu göstermektedir. Dilmaç (2007) ve Erikli (2016) yaptığı çalışmada grup çalışmaları gerektiren ve farklı türde etkinlikler içeren

değerler eğitimi programı geliştirmiş ve bu programın öğrencilerin değerlere sahip olma düzeyinde bir değişiklik meydana getirip getirmediğini araştırmıştır. Yaptığı çalışma sonucunda öğrencilerin sorumluluk, dostluk, dürüstlük, saygı, barış, hoşgörü, işbirliği gibi değerlerinin olumlu yönde geliştiği görülmüştür. Krop (2006) tarafından yapılan bir çalışma da ahlaki gelişim programı geliştirilmiş ve uygulama sonucunda çalışma grubunun sorumluluk düzeylerinde bir değişiklik olup olmadığı araştırılmıştır. Araştırma sonucunda uygulanan programın katılımcıların sorumluluk alma düzeyinde olumlu yönde etkili olduğu tespit edilmiştir. Izgar (2013) farklı etkinlikleri içeren değerler eğitimi programı geliştirmiş ve bu programın öğrencilerin demokratik tutum ve davranışlarına etkisini incelemiştir. Araştırma sonucunda uygulanan değerler eğitimi programının öğrencilerin çevreye saygı, çeşitlilik, insan onuruna saygı, dürüstlük, bağımsızlık, adalet, gizlilik, eşitlik, sorumluluk ve arkadaşlık alt boyutlarındaki demokratik tutum ve davranışlarını olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Bir başka çalışma da Perry ve Wilkenfeld (2006) tarafından gerçekleştirilmiş ve öğrencilerin sorumluluk alma düzeylerini uyguladıkları değerler eğitim programı ile arttırmayı amaçlamışlardır. Elde edilen sonuçlara göre program öğrencilerin değerleri kazanımlarında olumlu yönde etkili olmuştur.

Araştırma bulgularına göre sorumluluk ve hoşgörü değerlerinde kızlar lehine farklılık görünürken dostluk, saygı ve dürüstlük gibi değerlerde cinsiyete göre bir farklılık oluşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kız öğrencilerin grup çalışmalarına daha yatkın olmaları, erkeklere oranla daha uyumlu olmaları ve sorumluluklarına daha çok sahip çıkmalarının (Albayrak, Ayas ve Horzum, 2012; Ciochină ve Faria, 2009) bu durumun ortaya çıkmasına neden olduğu düşünülmektedir. Coşkun ve Yıldırım (2009) tarafından yapılan çalışmada erkek öğrencilerin değer düzeylerinin kız öğrencilerinden düşük olduğu görülmüştür. Dilmaç, Deniz ve Deniz'in (2009) yaptıkları çalışmada da değerlerin uyum, yardımseverlik, güvenlik alt boyutları ortalamalarının kız öğrencilerin erkek öğrencilerden yüksek olduğu görülmektedir. Mehmetoğlu (2006) tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada ise kız öğrencilerin özyönelim, iyimserlik, gelenek, güvenilirlik, hazcılık ve evrenselcilik değerlerine erkek öğrencilere oranla daha fazla önem verdikleri görülmektedir.

Proje tabanlı öğrenmeye göre düzenlenen karakter ve değerler eğitimi dersinin öğrencilerin işbirlikli öğrenmeye yönelik tutumlarını olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Eğitimciler PTÖ yöntemini öğrencilere işbirlikli olmayı öğreten, yapıcı, onların içeriği derinlemesine anlayıp araştırma yapmaya yönelten bir öğrenme modeli olarak açıklarlar (Willard ve Duffrin, 2003). Başbay (2005) ile Erdem ve Akkoyunlu (2002) da PTÖ yöntemi kullanarak yaptıkları çalışma sonucunda bu yöntemin öğrencilerin takım olarak işbirliği içinde çalışma becerilerini arttırdığını ifade etmişlerdir. Bir başka çalışma da Kaldi, Filippatou ve Govaris (2011) tarafından yapılmıştır. Bu çalışma, ilköğretim öğrencilerininin PTÖ yöntemi kullanılarak işlenen ders sonucunda sorumluluk, grup çalışması ve farklı etnik kökenlerden gelen akranlarına ilişkin tu-

tumları üzerine odaklanmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin sorumluluk, grupla çalışma becerilerinin ve farklı etnik kökenlerden gelen akranlarına ilişkin tutumlarının olumlu yönde değiştiği görülmüştür. Bu durum araştırma sonuçları ile tutarlılık göstermektedir. Kamer ve Şahin (2021) yaptıkları çalışma sonucunda öğretmen adaylarının değerler eğitimi genel olarak informal süreçler içerisinde kazandıklarını ve bir ders ve müfredat içerisinde değerler eğitimi almadıklarını ifade etmektedir. Bu çalışma sonucunda kazanılan değerler de düşünüldüğünde dersin önemi ortaya çıkmaktadır.

Araştırma bulgularına göre işbirlikli öğrenmeye yönelik tutumların cinsiyete göre farklılaşmadığı görülmüştür. Öğrencilerin karar verme ve takım çalışması eğilimlerini çeşitli değişkenler açısından inceleyen Devci (2019) yaptığı çalışmada sonucunda öğrencilerin takım çalışması eğilimlerinin cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık oluşturmadığını ifade etmiştir. Bu durum araştırma sonuçları ile tutarlılık göstermektedir.

Araştırma bulgularına göre PTÖ yöntemine göre düzenlenen karakter ve değerler eğitiminin öğrencilerin eleştirel düşünme, sorgulama gibi düşünme becerilerine olumlu katkısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gunawan, Sahidu, Harjono ve Suranti (2017) ile Mihardi, Harahap ve Sani (2013) PTÖ yönteminin öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerine etkisini inceledikleri deneysel çalışmalarında bu yöntemin yaratıcı düşünme becerisinin gelişiminde oldukça etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ay (2013) PTÖ ile işlenen bir derse ilişkin öğretmen adaylarının görüşlerini belirlemek amacıyla yaptığı çalışmada bu yöntemin karar verme, üretkenlik, eleştirel ve yaratıcı düşünme gibi birçok beceriyi kazandırmada etkili olduğunu dile getirmiştir. Çeliker (2012) de PTÖ yönteminin yaratıcı düşünmeye etkisini incelediği çalışma sonucunda bu yöntemin öğrencilerin bilimsel yaratıcılıklarına olumlu etkisi olduğunu ifade etmiştir.

Araştırma bulgularına göre PTÖ yöntemine göre düzenlenen karakter ve değerler eğitiminin öğrencilerin bilimsel araştırma becerilerini olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Yılmaz (2015) bu öğrenme yönteminin öğrencilerin akademik başarılarına ve bilimsel süreç becerilerine etkisini belirlemek amacıyla yaptığı çalışma sonucunda uygulanan öğretim yönteminin öğrencilerin bilimsel süreç becerilerini anlamlı düzeyde artırdığını ifade etmiştir. Özer ve Özkan (2012) da proje tabanlı öğretimin, öğretmen adaylarının bilimsel süreç becerilerine etkisi incelemek amacıyla deneysel bir çalışma yapmışlardır. Araştırma sonucunda deney grubunun bilimsel süreç becerileri puanların ortalamalarının kontrol grubundan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

PTÖ yönteminin öğrencilerin empati, liderlik, girişkenlik, sorumluluk gibi sosyal becerilerine olumlu katkısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Walters ve Sirotiak (2011) PTÖ yönteminin liderlik ve iletişim becerilerine katkısını inceledikleri çalışmalarında bu yöntemin öğrencilerin liderlik ve iletişim becerilerinin gelişiminde etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Gömleksiz ve Fidan (2012) yaptıkları çalışmada proje tabanlı öğrenme yönteminin Web Tasarımı dersinde kullanılmasına ilişkin öğrenci görüşlerini in-

celemişler ve bu dersin PTÖ yöntemiyle işlenmesinin öğrencilerin öğrenme sürecinde sorumluluk alma becerilerini geliştirdiği sonucuna ulaşmışlardır. Aynı şekilde Başbay (2005) da yaptığı çalışmada bu yöntemin öğrencilerin sorumluluk bilincini arttırdığını ifade etmiştir. Bilgin, Karakuyu ve Ay (2015) ise yaptığı deneysel çalışma sonucunda PTÖ yönteminin öğrencilerin öz yeterlilik algılarında olumlu etkisi olduğunu dile getirmişlerdir.

Araştırma sonunda ulaşılan sonuçlara dayalı olarak aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

- ✓ Proje tabanlı öğretim yönteminin öğretim sürecinde kullanılması yaygınlaştırılmalı.
- ✓ Öğretim uygulamaları öğrencilerin işbirlikli bir şekilde çalışabilecekleri şekilde düzenlenmeli.
- ✓ Aynı çalışma farklı öğretim kurumlarında yapılarak sonuçlar karşılaştırılabilir.
- ✓ Deney kontrol gruplu çalışmalar yapılarak sonuçlar genellenebilir.

Kaynakça

- ABİSHOVA, G., Andreeva, N., Issayev, G., Issayev, A., ve Mynbayeva, B. (2020). The application problem of project-based learning technology in higher education of Kazakhstan. *Eurasia J Biosci*, 14(1), 781-789.
- ALBAYRAK, E., Tuncay, A., ve Horzum, M. (2012). Üniversite öğrencilerinin grup çalışmalarında görevi ihmal etme ve grup çalışmalarına yatkınlıklarının incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(23), 335-353.
- ALGÜL, F. N. (2021). Popüler kültürün dayattığı kitapların çocukların değerler önceliği üzerindeki etkisi. *Milli Eğitim Dergisi*, 50(229), 205-231.
- AY, Ş. (2013). Öğretmen adaylarının proje tabanlı öğrenme ve geleneksel öğretime ilişkin görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(1), 53-67.
- AYDOĞDU, H., ve Alkan, E. (2020). Değerler eğitimi ve Behiç Ak'ın tavşan dışı bir gözlemcinin notları'nda sevgi. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(226), 185-204.
- BAŞBAY, A. (2005). Basamaklı öğretim programıyla desteklenmiş proje tabanlı öğrenme yaklaşımının öğrenme sürecine etkileri. *Ege Eğitim Dergisi*, 6(1), 95-116.
- BİLGİN, I., Karakuyu, Y., ve Ay, Y. (2015). The effects of project based learning on undergraduate students' achievement and self-efficacy beliefs towards science teaching. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education*, 11(3), 469-477. <https://doi.org/10.12973/eurasia.2014.1015a>

- CANSOY, R. (2018). Uluslararası çerçevelere göre 21.yüzyıl becerileri ve eğitim sisteminde kazanılması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(4), 3112-3134. <http://www.itobiad.com/issue/39481/494286>
- CİOCHÎNA, L., ve Faria, L. (2009). Individualism and Collectivism: What differences between portuguese and romanian adolescents? *The Spanish Journal of Psychology*, 12(2), 555- 564.
- COOMBS-RICHARDSON, R., ve Tolson, H. (2005). A comparison of values rankings for selected American and Australian teachers. *Journal of Research in International Education*, 4(3), 263-277. <https://doi.org/10.1177/1475240905057805>
- COŞKUN, Y., ve Yıldırım, A. G. A. (2009). Üniversite öğrencilerinin değer düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 311-328.
- ÇELİK, H. D. (2012). *Fen ve teknoloji dersi" güneş sistemi ve ötesi: uzay bilimcesi" ünitesinde proje tabanlı öğrenme uygulamalarının öğrenci başarılarına, yaratıcı düşüncelerine, fen ve teknolojiye yönelik tutumlarına etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- DEVECİ, İ. (2019). Ortaokul öğrencilerinin takım çalışması ve karar verme eğilimlerinin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 47, 311-330. <https://doi.org/10.9779/pauefd.525059>
- DİLMAÇ, B. (2007). *Fen lisesi öğrencilerine insani değerler eğitiminin verilmesi ve insani değerler ölçeği ile sınanması* (Yayımlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- DİLMAÇ, B., Deniz, M., ve Deniz, M. E. (2009). Üniversite öğrencilerinin öz-anlayışları ile değer tercihlerinin incelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(18), 9-24.
- DOĞAN, R., ve Tosun, C. (2003). İlköğretim 6., 7. ve 8. sınıflar için Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretimi özel öğretim yöntemleri. Pegem A yayıncılık.
- DOPPELT, Y. (2003). Implementation and assessment of project-based learning in a flexible environment. *International Journal of Technology and Design Education*, 13, 255-272.
- DOYMUŞ, K., Şimşek, Ü., ve Şimşek, U. (2005). İşbirlikçi öğrenme yöntemi üzerine derleme: İşbirlikçi öğrenme yöntemi ve yöntemle ilgili çalışmalar. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 59-83.
- ERDEM, M., ve Akkoyunlu, B. (2002). İlköğretim sosyal bilgiler dersi kapsamında beşinci sınıf öğrencileriyle yürütülen ekiple proje tabanlı öğrenme üzerine bir çalışma. *İlköğretim-Online*, 1(1), 2-11.
- ERİKLİ, S. (2016). *Development and implementation of a values education program for preschool children* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- GARCÍA, J., ve Michaelis, J. U. (2001). *Social studies for children: A guide to basic instruction*. Allyn and Bacon.
- GÖMLEKSİZ, M. N., ve Fidan, E. K. (2012). Web tasarımı dersinde proje tabanlı öğrenme yönteminin kullanılmasına ilişkin öğrenci görüşlerinin değerlendirilmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 101-116.

Proje Tabanlı Karakter ve Değerler Eğitimi Dersinin Öğrencilerin Bilgi, Beceri, Değer ve Tutum...

- GUNAWAN, G., Sahidu, H., Harjono, A., ve Suranti, N. M. Y. (2017). The effect of project based learning with virtual media assistance on student's creativity in physics. *Cakrawala Pendidikan*, 2, 167-179. <https://doi.org/10.21831/cp.v36i2.13514>
- GUO, S., ve Yang, Y. (2012). Project-based learning: An effective approach to link teacher professional development and students learning. *Journal of Educational Technology Development and Exchange (JETDE)*, 5(2), 41-56.
- HALSTEAD, J. M., ve Taylor, M. J. (2000). Learning and teaching about values: A review of recent research. *Cambridge Journal of Education*, 30(2), 169-202.
- HAMARAT, E., ve Arkan, A. (2018). *2023 Eğitim Vizyon Belgesi'nde gelecek becerileri*. Seta Yayınları.
- HAMARAT, E. (2019). *21. Yüzyıl becerileri odağında Türkiye'nin eğitim politikaları*. Seta Yayınları.
- IZGAR, G. (2013). İlköğretim okulu 8. Sınıf öğrencilerine uygulanan değerler eğitimi programının demokratik tutum ve davranışlarına etkisi (Yayınlanmamış doktora tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- JOHNSON, D. W., Johnson, R. T., ve Smith, K. A. (2014). Co-operative learning: Improving university instruction by basing practice on validated theory. *Journal on Excellence in College Teaching*, 25 (3&4), 85-118.
- JOLLIFFE, W. (2007). *Cooperative learning in the classroom: putting it into practice*. Paul Chapman Publishing.
- KALDI, S., Filippatou, D., ve Govaris, C. (2011). Project-based learning in primary schools: Effects on pupils' learning and attitudes. *Education*, 39(1), 35-47. <https://doi.org/10.1080/03004270903179538>
- KAMER, S. T., ve Şahin, M. (2021). Değerlere ve değerler eğitimine ilişkin öğretmen adaylarının görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 50(230), 725-744. DOI: 10.37669/milliegitim.705356. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.705356>
- KARPUDEWAN, M., Ponniah, J., ve Zain, A. M. (2016). Project-based learning: An approach to promote energy literacy among secondary school students. *Asia-Pacific Edu Res*, 25(2), 229-237. <https://doi.org/10.1007/s40299-015-0256-z>
- KORKMAZ, H., ve Kaptan, F. (2001). Fen eğitiminde proje tabanlı öğrenme yaklaşımı, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 193- 200.
- KILIÇ, A., Aydın, M., Ökmen, B., ve Şahin, Ş. (2019). *Kuramdan uygulamaya ihtiyaç belirleme*. Pegem Yayıncılık.
- KIRSCHENBAUM, H. (1995). *100 Ways to enhance values and morality in schools and youth settings*. A Longwood Professional Book, Pearson Education.
- KROP, E. H. (2006). *The effects of a cognitive-moral development program on inmates in a correctional educational environment* (Unpublished PhD thesis). Virginia University, USA.
- LICKONA, T. (1991). *Educating for character: How our schools can teach respect and responsibility*. Bantam Books.

- MCMAHON, P. (2008). *Increasing achievement through assessments: A study of the effects of administering ongoing formative assessments during a project-based unit of study*. (Unpublished master's thesis). Caldwell College, New Jersey: NY.
- MEHMETOĞLU, A. U. (2006). Gençlik, değerler ve din. (Eds: Y. Mehmetoğlu ve A. U. Mehmetoğlu), *Küreselleşme ahlak ve değerler*. Litera Yayıncılık.
- MİHARDI, S., Harahap, M. B., ve Sani, R. A. (2013). The effect of project based learning model with kwl worksheet on student creative thinking process in physics problems. *Journal of Education and Practice*, 4(25), 188-200.
- ORNSTEIN, A. C., ve Lasley, T. J. (2004). *Strategies for effective teaching*. Mc GrawHill.
- ÖZDAMAR, K. (1999). *Paket programlar ile istatistiksel veri analizi 1* (2. baskı). Kaan Kitabevi.
- ÖZER, D. Z., ve Özkan, M. (2012). The Effect of the project based learning on the science process skills of the prospective teachers of science. *Journal of Turkish Science Education*, 9(3), 635-645.
- PERRY, A. D., ve Wilkenfeld, B. S. (2006). Using an agenda setting model to help students develop & exercise participatory skills and values. *Journal of Political Science Education*, 2(3), 303-312. <https://doi.org/10.1080/15512160600840798>
- SABAN, A. (2002). Öğrenme öğretme süreci (2. baskı). Nobel Yayınları.
- SARACALOĞLU, A. S., Akamca, G. Ö., ve Yeşildere, S. (2006). İlköğretimde proje tabanlı öğrenmenin yeri. *Journal of Turkish Educational Sciences*, 4(3), 241-260.
- SEÇER, İ. (2013). *SPSS ve LISREL ile pratik veri analizi ve raporlaştırma* (1. baskı). Anı Yayıncılık.
- SİSLIAN, R., Gabardo, M., Macedo, S. H., ve Ribeiro, G. M. (2015). Collaborative learning in the Finnish educational system: Brazilian teachers' perspectives. *International Journal on New Trends in Education and Their Implications*, 6(1), 63-69.
- SOLOMON, G. (2003). Project based learning: A primer. *Technology and Learning*. 23(6), 20.
- ŞAHİN, Ş., Arseven, Z., ve Kılıç, A. (2016). Öğretmenlerin değerleri zedeleyen davranışları gösterme düzeyleri. *International Journal of Human Sciences*, 13(2), 3305-3319.
- ŞAHİN, Ş., Arseven, Z., Ökmen, B., Eriş, H. M., ve İlğan, A. (2017). Attitude scale towards collaborative learning: A validity and reliability study. *Kırıkkale University Journal of Social Sciences*, 7(1), 73-88.
- ŞAHİN, Ş., Ökmen, B., ve Kılıç, A. (2020). Karakter ve değerler eğitimi dersinin proje tabanlı öğrenmeye göre düzenlenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(2), 360-384. <https://dergipark.org.tr/en/pub/omuefd/issue/58553/799840>
- TAN, Ş. (2005). Öğretimi planlama ve değerlendirme. Pegem Yayıncılık.
- THOMAS, J. W. (2000). *A review of research on project-based learning*. CA: Autodesk. <http://www.autodesk.com/foundation> adresinden 21.06.2020 tarihinde alınmıştır.

Proje Tabanlı Karakter ve Değerler Eğitimi Dersinin Öğrencilerin Bilgi, Beceri, Değer ve Tutum...

- TRİPP, D. (2005). Action research: A methodological introduction. *Educ. Pesqui*, 31(3), 443-466. <https://doi.org/10.1590/S1517-97022005000300009>
- VEUGELERS, W., ve Vedder, P. (2003). Values in teaching. *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 9(4), 377-389. <https://doi.org/10.1080/1354060032000097262>
- WALTERS, R. C., ve Sirotiak, T. (2011). Assessing the effect of project based learning on leadership abilities and communication skills. *47th ASC Annual International Conference Proceedings*, Omaha, NE.
- WESTWOOD, P. (2006). *Teaching and learning difficulties: Cross-curricular perspectives*. ACER Press.
- WILLARD, K., ve Duffrin, M. W. (2003). Utilizing project-based learning and competition to develop student skills and interest in producing quality food items. *Journal of Food Science Education*, 2(4), 69-73. <https://doi.org/10.1111/j.1541-4329.2003.tb00031.x>
- WISMATH, S. L., ve Orr, D. (2015). Collaborative learning in problem solving: A case study in metacognitive learning. *Canadian Journal for the Scholarship of Teaching and Learning*, 6(3), 1-16.
- WOLK, S. (2001). What should we teach? The benefits of exploratory time. *Educational Leadership*, 59(2), 56-59.
- YALÇIN, S. (2018). 21. yüzyıl becerileri ve bu becerilerin ölçülmesinde kullanılan araçlar ve yaklaşımlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 51(1), 183-201. <https://doi.org/10.30964/auebfd.405860>
- YILAR, M. B., ve Şimşek, U. (2016). Sosyal Bilgiler dersinde farklı işbirlikli öğrenme yöntemlerinin uygulamalarına ilişkin öğrenci görüşleri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, 357-373.
- YILMAZ, F. (2015). *Fen bilimleri öğretiminde proje tabanlı öğrenme yaklaşımının 6. Sınıf öğrenci başarısı ve bilimsel süreç becerilerine etkisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- YURTLUK, M. (2003). *Proje tabanlı öğrenme yaklaşımının matematik dersi öğrenme süreci ve öğrenci tutumlarına etkisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.